

**COATES, J.; OWEN, V.; REILLY, S. NAVIGATING  
COPYRIGHT FOR LIBRARIES: PURPOSE AND SCOPE.  
BERLIN, BOSTON: DE GRUYTER SAUR, 2022.**

Autorsko pravo neodvojivo je od funkcioniranja knjižnica, ono omogućuje knjižnicama da kroz iznimke i ograničenja ispune svoju društvenu svrhu. Složenost autorskopравnih pitanja u digitalnom okruženju postaje sve veća, a knjižničari su ti koji podupiru stvaranje i širenje znanja promovirajući autorskopравnu pismenost educirajući sebe i korisnike. Ova knjiga nastala je na inicijativu IFLA-inog Savjetodavnog odbora za autorsko pravo i druga pravna pitanja (engl. *CLM*), a namijenjena je knjižničarima i informacijskim stručnjacima, ali i šire, svima onima koji se bave autorskopравnim pitanjima i žele biti u toku s novim i međunarodnim događajima kako bi stekli temelje za razumijevanje i artikuliranje autorskopравnih pitanja i njihovo rješavanje. Knjiga je u začetku bila zamišljena kao udžbenik dostupan u otvorenom pristupu. Kako je rad na njoj napredovao, tako je prerasla u otvoreni obrazovni sadržaj i dostupna je pod Creative Commons licencom Imenovanje 4.0 (CC BY 4.0) te se urednici nadaju i potiču čitatelje da knjigu koriste, uređuju, prevode i ažuriraju i/ili integriraju u druge obrazovne resurse.

Knjiga je strukturirana u četiri glavna poglavlja koja u sebi sadržavaju radove brojnih autora. Iako je svako poglavlje tematski strukturirano, ono se može, jednako kao i svaki rad, koristiti zasebno. Radovi su potkrijepljeni iscrpnim popisom literature.

Prvo poglavlje pod naslovom „Osnove autorskog prava“ sadrži dva rada. T. Cochrane u „Temelji autorskog prava“ daje povijesni pregled razvoja autorskog prava te ističe razlike u autorskom pravu SAD-a, Francuske i Njemačke. J. Coates u radu „Osnove modernog autorskog prava“ daje pregled razvoja modernog sustava autorskog prava, prikazuje njegov široki djelokrug od djela koja se štite pa do zaštite koja se pruža autorima i nositeljima prava te propituje važnu ulogu ograničenja i iznimki kako bi se postigao balans između zaštite i dopuštenja.

Drugo poglavlje pod naslovom „Prava korisnika i javni interes“ kroz šest radova razmatra važnost javnog interesa i vitalnu ulogu knjižnica u potpori autorskom pravu i praksi. Rad V. Owen „Poštujući prava – u javnom interesu“ daje uvid u zapadnu pravnu tradiciju, konkretno kanadski pravni sustav te prikazuje pristup kako knjižničari i arhivisti pokušavaju pružiti najbolju moguću ravnotežu između

nositelja prava i javnog interesa. J. Band i B. Butler u „Zašto knjižničari trebaju ograničenja i iznimke“ prikazuju legislativu SAD-a i ističu važnost ograničenja i iznimki jer u suprotnom bi apsolutnost koju daje autorsko pravo potpuno ugušila slobodu izražavanja. Rad „Primjena ograničenja i iznimki u visokom obrazovanju u Europskoj Uniji“ autora D. Meehana daje pregled iznimki i ograničenja u kontekstu međunarodnog i europskog pravnog sustava te sve što je ugrađeno u njega poput: *Direktive o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacijsko društvo* (znane i pod nazivom Infosoc direktiva), *Direktive o dozvoljenim korištenjima djela siročadi*, *Ugovor iz Marakeša* za olakšavanje pristupa objavljenim djelima slijepim i slabovidnim te osobama koje imaju druge teškoće prilikom čitanja standardnog tiska te najnovije *Direktive o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu*. L. Brink i M. Swartz u radu pod naslovom „Javno dobro i knjižnice: Povijest, kontekst, prijetnje i mogućnosti“ razjašnjavaju pitanje javnog dobra, važnost djela koja svake godine ulaze u javnu domenu i što to znači za knjižnice, donosi pregled postojanja javnog dobra u pravnom prometu te ga dovodi u vezu s tradicijskim znanjima. C. de Castell u radu „Nenamjerne posljedice digitalne transformacije“ ističe nužne točke iznimki koje su potrebne kako bi se osigurao učinkovit pristup informacijama kroz knjižnične usluge u digitalnom okruženju. Konkretizira pitanje digitalnih formata knjiga koji se distribuiraju putem licenci, a ne putem trajne kupnje kao što je slučaj kod tiskanih djela. Rad S. Benson „Pitanje prava prilikom digitalizacije knjižničnih zbirki“ temelji se na anglosaksonskom pravu, iznosi konkretne primjere ograničenja na ekskluzivna prava i pravičnu upotrebu prilikom stvaranja digitalnog primjerka i njegove dostupnosti. Obrađuje *Izjave o pravima i označavanju autorskopravnog statusa* na primjerima HathiTrust Digital Library, University of Miami Libraries i Pennsylvania State University Libraries.

Treće se poglavlje, „Međunarodni razvoj: Slučajevi uključivanja knjižnica“, kroz šest radova bavi okvirom pitanja globalnog autorskog prava te kako i zašto se uključiti. S. Klein i J. Whyte u „Međunarodni problemi autorskog prava u digitalnom očuvanju“ razmatraju pitanja različitih pravnih koncepata koji se tiču digitalnog očuvanja. Dotiču se pitanja poput reprodukcije djela, tehničkih mjera očuvanja, pitanja djela siročadi, napuštenog *softwarea*. Ističu izmjene i ažuriranja u tim područjima u zakonodavstvima Kanade, SAD-a i Europske Unije. Rad S. Wybera „WIPO, autorsko pravo i knjižnice“ donosi koncizan pregled što je Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (engl. WIPO), koja joj je uloga i funkcija. Objasnjava kako WIPO nadgleda i čini ključni dio autorskopravnog mozaika te kako utječe na postavljanje parametara za nacionalno zakonodavstvo. Pokušava prikazati gdje su knjižnice u cijelom tom mozaiku i kako mogu djelovati. J. Dreyling i T. Hackett u radu „Uspjeh za osobe s invaliditetom: Ugovor iz Marakeša“ iznose osnove tog sporazuma: lakši pristup objavljenim djelima slijepim i slabovidnim te osobama koje imaju druge teškoće prilikom čitanja standardnog

tiska, daju detaljan prikaz njegove implementacije u nacionalna zakonodavstva i iznose primjere tih zemalja. A. Sinha u radu „Novi oblici ugovora: Međunarodni slobodni trgovinski ugovori“ iznosi kako su s vremenom intelektualno vlasništvo i trgovina postali povezani. Ukratko nas upoznaje s osnovnim pojmovima *Slobodnih trgovinskih ugovora* (engl. FTA), *Sporazumom o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva* (engl. TRIPS) te kako je od *Bernske konvencije* koja je bila jedan od najznačajnijih ugovora o autorskom pravu došlo do tih ugovora. Autori C. Morrison i J. Secker u radu „Autorskoppravna edukacija i informacijska pismenost“ razmatraju pitanje pojma autorskoppravne pismenosti te do koje je mjere taj koncept prepoznat u međunarodnim krugovima. Prikazuju odnos između autorskoppravne edukacije i inicijative o informacijskoj i digitalnoj pismenosti. Autorskoppravna pismenost ključna je u knjižničarstvu jer uključuje razumijevanje autorskog prava, pronalaženje nositelja prava, utvrđivanje djela siročadi, poznavanje otvorenog pristupa i otvorene znanosti. Sljedeći je rad D. R. Nicholson „Primjer iz prakse: Reforma autorskog prava u Južnoj Africi iz perspektive knjižničara“ koji donosi zapanjujuću spoznaju da je autorsko pravu u Južnoj Africi uređeno prema britanskom autorskom pravu koje je ažurirano i doneseno 1978. godine u vrijeme apartheida i otad nije mijenjano. Prvi veliki prijedlog izmjene autorskog prava donesen je 2019. godine, no još nije izglasan. Reforma autorskog prava u Južnoj Africi nužna je jer trenutno stanje ozbiljno šteti pristupu informacijama, istraživanju i inovacijama.

Četvrto i zadnje poglavlje „Pitanja koja nastaju u autorskom pravu“ kroz šest radova iznosi goruće teme u autorskom pravu danas. Rad autora R. Giblin i K. Weatherall „Preuzimanje kontrole nad budućnosti: prema razrješenju *e*-posuđivanja“ iznosi probleme poput nesuglasja, nezadovoljstva i kontroverzi u slučajevima *e*-knjige i *e*-posuđivanja te pitanja koja nastaju između knjižnica i nakladnika. Sumiraju rezultate istraživanja provedenog u zemljama engleskog govornog područja o dostupnosti *e*-knjige u javnim knjižnicama i uvjete pod kojima su te knjige licencirane te razmatraju moguće reforme autorskog prava na tom polju. T. Vollmer u „Creative Commons i otvoreni pristup u znanstvenoj knjižnici: Implementacija, alati, politike i edukacija“ prikazuje politiku i edukaciju o CC-licencama i otvorenom pristupu u kontekstu znanstvene knjižnice. Iznosi kako znanstvenici mogu stvarati, dijeliti i očuvati znanje, opisuje proces objave znanstvenog rada u znanstvenim časopisima te ističe važnost dijeljenja radova. Z. Krokida u svom radu „*Online* posrednici i korištenje filtera i prava korisnika: Razvoj u EU, Meksiku Indiji i Kini“ ističe kako *online* posrednici olakšavaju razmjenu sadržaja uz pomoć učitanja sadržaja, omogućavaju slobodu govora, pojačavaju kreativnost, no istovremeno omogućavaju i lakšu povredu prava. „Upravljanje poštenom praksom kako bi se očuvala kulturna baština autohtonog stanovišta u australskim knjižnicama“ autora K. Thorpe i L. Booker objašnjava pojam kulturnog i intelektualnog vlasništva domorodačkog stanovništva u Australiji. Prikazuje primjer zaštite kul-

turne tradicije i umjetnosti te razvoj etičke prakse u australskim knjižnicama. Rad A. Toledo i S. M. Sheridan „Korisnički generiran sadržaj: Napetosti između slobode izražavanja i autorskog prava“ objašnjava što je korisnički generiran sadržaj (engl. *UGC*), njegove vrste, načine klasifikacije, pokušava približiti ulogu knjižnica u stvaranju korisničko generiranih sadržaja i njihovu podupiranju. Ističe kako brzi rast društvenih medija, *wikija* i blogova pruža prostor za stvaranje brojnih sadržaja, ali je istovremeno u stalnom nesuglasju s pitanjem slobode izražavanja, prava korisnika i kreatora. H. A. Izquierdo u svom radu „Umjetna inteligencija i rudarenje teksta i podataka: Buduća pravila za knjižnice?“ donosi kratku povijest razvoja umjetne inteligencije, definira što je to umjetna inteligencija, a što strojno učenje. Daje teorijske primjere korištenja umjetne inteligencije u knjižnicama poput: *chatbotova*, klasifikaciju dokumenata, inteligentnu edukaciju te ih potkrjepljuje primjerima primjene umjetne inteligencije u knjižnicama Ujedinjenog Kraljevstva, Japana i SAD-a.

Annemari Štimac  
annemari.stimac@kgz.hr